

Biblioteca de psihanaliză

Colecție coordonată de
Vasile Dem. Zamfirescu

Γέγονε δὲ ταῦτα, φησίν, ἵνα
ἀπαρχὴ τῆς φυλοκρινήσεως
γένηται τῶν συγκεχυμένων ὁ
Ἰησοῦς

„Aceasta s-a întâmplat, spun ei,
pentru ca Isus să devină întâia
jertfă a distincției dintre lucruri-
le amestecate.“

Învățătura lui Basilide
HIPOLIT, *Elenchos*, VII, 27, 8

C.G. Jung

OPERE COMPLETE

9/2

AION

CONTRIBUȚII LA SIMBOLISTICA SINELUI

Traducere din germană de
Daniela Ștefănescu

EDITORI
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
Magdalena Mărculescu

REDACTOR
Raluca Hurduc

MACHETAREA ȘI COPERTA SERIEI
Faber Studio

DIRECTOR PRODUCȚIE
Cristian Claudiu Coban

CORECTURĂ
Rodica Petcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
JUNG, CARL GUSTAV

Opere complete. - București : Editura Trei, 2003 -
vol. ISBN 973-8291-61-5

Vol. 9/2. Aion. Contribuții la simbolistica Sinelui /
trad.: Daniela Ștefănescu. - 2005. -
Bibliogr. - Index. - ISBN 973-707-030-5

I. Ștefănescu Daniela (trad.)

159.964.2

Această ediție este bazată pe volumul 9/2 (*AION, Beiträge zur Symbolik des Selbst*), din C.G. Jung, *Gesammelte Werke*, Walter-Verlag, Solothurn și Düsseldorf, 1995, îngrijită de Lilly Jung-Merker și dr. phil. Elisabeth Rüd. Pentru textul lui Jung la această ediție:

Copyright © Patmos Verlag GmbH & Co. KG, Walter-Verlag,
Düsseldorf / Germany, 1995

© Editura Trei, 2005— pentru prezenta ediție

O.P. 16, ghișeul 1, C.P. 490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0732 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 973-707-030-5

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
I Eul	10
II Umbra	16
III Syzygy: animus și anima	20
IV Sinele	33
V Cristos, un simbol al Sinelui	48
VI Sub semnul peștilor	86
VII Profetația lui Nostradamus	111
VIII Despre semnificația istorică a peștelui	119
IX Ambivalența simbolului peștelui	135
X Peștele în alchimie	145
1. Meduza	145
2. Peștele	158
3. Simbolul cathar al peștelui	168
XI Interpretarea alchimică a peștelui	177
XII Generalități cu privire la psihologia simbolisticii creștin-alchimice	198
XIII Simboluri gnostice ale Sinelui	210
XIV Structura și dinamica Sinelui	254
XV Cuvânt de încheiere	303
Anexe	309
<i>Bibliografie</i>	311
Indice de nume	336
Indice de termeni	344

CUVÂNT ÎNAINTE

În acest volum public două lucrări, care, în ciuda deosebirilor de ordin intern și extern, țin una de alta, ambele tratând marea temă a acestei cărți, și anume ideea de eon (grecește *Aiōn*). În timp ce contribuția colaboratoarei mele, dr. phil. Marie-Louise von Franz, evocă prin analiza lui *Passio Perpetuae* trecerea psihologică a Antichității în creștinism, cercetarea mea se străduiește să arunce o lumină, pe baza simbolurilor creștine, gnostice și alchimice ale Sinelui, asupra transformării situației psihice în cadrul „eonului creștin”. Încă de la începuturile ei, tradiția creștină este pătrunsă nu numai de ideea, de origine persano-iudaică, a limitării epocilor, ci și de supoziția unei inversări, într-un anume sens enantiodromice, a dominantelor. Mă refer astfel la dilema Crist–Anticrist. Probabil că cele mai multe speculații istorice despre cursurile evenimentelor și determinările temporale sunt, după cum ne-o arată deja Apocalipsa, influențate de când lumea de reprezentări astrologice. Este deci de la sine înțeles că ponderea considerațiilor mele cade asupra simbolului peștelui, odată ce eonul Pisces a fost fenomenul sincronistic însoțitor al dezvoltării spirituale creștine de-a lungul a două milenii. În acest interval de timp figura lui *anthropos* („fiul omului”) nu numai că a fost treptat amplificată din punct de vedere simbolic și ca atare receptată psihologic, ci ea a adus și prefaceri ale atitudinii oamenilor, anticipate deja de așteptările lui Anticrist din documente. Acestea plasând fenomenul anticristic în Apocalipsă, suntem îndreptățiți să vorbim de un „eon creștin” despre care se presupune că se va încheia cu parusia. Se pare că aceste

expectative ar coincide cu reprezentarea astrologică a lunii mari a Peștilor.

Mobilul pentru intenția mea de a aborda aceste probleme istorice l-a constituit faptul că imaginea arhetipală a entității, care apare atât de des în produsele inconștientului, își are predecesorii în istorie. Aceștia au fost identificați încă de timpuriu cu figura lui Cristos, așa cum am dovedit pe larg, spre exemplu, în cartea mea *Psihologie și alchimie (Psychologie und Alchemie)*. Mi s-a solicitat de atâtea ori cu insistență de către publicul meu cititor să dezbat relația dintre figura tradițională a lui Cristos și simbolurile naturale ale entității, adică ale Sinelui, încât m-am decis în cele din urmă să mă îndeletnicesc cu această sarcină. Având în vedere greutățile neobișnuite ale unei astfel de întreprinderi, nu am luat ușor această hotărâre, căci va fi nevoie atât de o depășire a tuturor impedimentelor și o stăpânire a posibilităților de eroare ale unor cunoștințe, cât și de o circumspecție pe care le am din păcate numai într-o măsură limitată. Sunt destul de sigur, ce-i drept, de observațiile mele făcute asupra materialului experimental empiric, dar cred că realizez suficient de bine cutezanța de a include în considerațiile mele mărturia istoriei. Cred și că știu ce responsabilitate îmi asum atunci când, continuând într-o oarecare măsură procesul istoric de receptare, adaug numeroaselor amplificări simbolice ale figurii lui Cristos o alta, psihologică, sau chiar — așa cum ar putea să pară — când reduc simbolul lui Cristos la o imagine psihică a totalității. Însă îl rog pe cititorul meu să nu uite că nu emit profesii de credință și nici nu compun scrieri cu tendință, ci reflectez cum am putea sesiza unele lucruri din perspectiva conștiinței moderne; și anume lucruri pe care le consider demne de a fi înțelese și care se află în mod evident în pericolul de a fi înghițite de hăul incompreensiunii și al uitării; în sfârșit, lucruri a căror înțelegere ar veni mult în ajutor dezorientării ce caracterizează concepția noastră despre lume, printr-o limpezire a fundalurilor și fundamentelor psihice. Esența acestei scrieri s-a cristalizat treptat pe parcursul multor ani în cadrul a nenumărate discuții cu oameni de toate categoriile de vârstă și cultură; cu oameni care riscau să piardă în confuzia și dez-

rădăcinarea specifice societății noastre orice legătură cu sensul dezvoltării spirituale europene, fiind astfel amenințați să decadă în acea stare de sugestibilitate ce constituie temei și cauză pentru psihozele utopice de masă ale vremurilor noastre.

Eu scriu ca medic și din responsabilitate medicală, și nu ca partizan. Nu scriu nici ca erudit, căci altminteri m-aș adăposti cu înțelepciune îndărătul zidurilor sigure ale domeniului meu de specialitate și nu m-aș apuca să ofer criticii motive de atac din cauza cunoștințelor mele istorice insuficiente, periclitând astfel reputația mea științifică. Mi-am dat, ce-i drept, toată silința, atât cât mi-a îngăduit capacitatea de muncă diminuată de vârstă și boală, să îmi prezint materialul documentar cât am putut de convingător și să îmi sprijin verificarea rezultatelor pe indicarea surselor. Îndeplinirea intenției mele aproape că nu ar fi fost posibilă dacă munca istovitoare de bibliotecă nu mi-ar fi fost preluată în mare parte de doamna dr. phil. L. Frey-Rohn, domnișoara dr. phil. M.-L. von Franz și domnișoara dr. phil. R. Schärf. Aș dori să le mulțumesc aici cu recunoștință tuturor pentru ajutorul lor plin de înțelegere. Datoroz mulțumiri speciale doamnei Lena Hurwitz-Eisner pentru elaborarea minuțioasă a indicelui acestui volum, ca și tuturor celor care mi-au fost alături, cu vorba și cu fapta, la lecturarea critică a manuscrisului și a corecturilor și nu aș vrea să uit să menționez meritele deosebite ale secretarei mele credincioase, domnișoara Marie-Jeanne Schmid.

Mai, 1950

C.G. JUNG

I

EUL

- 1 Preocuparea mea cu psihologia inconștientului m-a făcut să mă confrunt cu stări de fapt care necesită formularea unor noi concepțe. Unul dintre ele este cel al *Sinelui*. Prin el se înțelege o dimensiune care nu o înlocuiește pe cea desemnată până acum prin conceptul de *Eu*, ci mai degrabă îl cuprinde ca supraconcept pe acesta. Prin „Eu“ trebuie înțeles acel factor complex la care se referă toate conținuturile conștiinței. El constituie într-o cântva centrul câmpului conștiinței și, în măsura în care acesta cuprinde personalitatea empirică, Eul este subiectul tuturor actelor personale ale conștiinței. Relația unui conținut psihic cu Eul reprezintă criteriul conștiinței acestuia, deoarece niciun conținut nu ar fi conștient dacă nu ar fi prezentat subiectului.
- 2 Cu această definiție este descris și delimitat mai întâi *perimetrul subiectului*. E-adevărat că teoretic nu pot fi puse limite câmpului conștiinței, căci el poate să se lărgească într-o măsură nedeterminată. Dar, empiric, el își află mereu frontiera în zona *necunoscutului*. Acesta din urmă este alcătuit din tot ceea ce nu știm, din ceea ce nu stă deci în relație cu Eul ca centru al câmpului conștiinței. Necunoscutul se descompune în două grupe de obiecte, și anume stările de fapt experimentabile senzorial, exterioare și, în al doilea rând, cele experimentabile nemijlocit, interioare. Prima grupă reprezintă necunoscutul lumii înconjurătoare, a doua — pe cel al lumii interioare. Ultimul dintre domenii îl desemnăm a fi inconștientul.

Eul drept conținut al conștiinței în sine nu este un factor sim- 3
 plu, elementar, ci unul complex ce nu poate fi descris ca atare în
 mod exhaustiv. Conform experienței, el se întemeiază pe două baze
 aparent diferite, și anume în primul rând pe una *somatică* și în al
 doilea rând pe una *psihică*. Baza somatică se deduce din totalitatea
 senzațiilor endosomatice, care, la rândul lor, sunt deja de natură
 psihică și legate de Eu, deci conștiente. Ele se bazează pe excitații
 endosomatice, care pășesc numai parțial dincolo de pragul conști-
 inței. O parte considerabilă a lor se derulează inconștient, adică su-
 bliminal. Caracterul lor subliminal nu trebuie să însemne neapărat
 o stare pur fiziologică, la fel de puțin ca și cel al unui conținut psi-
 hic. Excitațiile pot în anumite condiții să devină supraliminale, adică
 senzații. Nu există însă niciun dubiu că o mare parte dintre procesele
 endosomatice ale excitațiilor este pur și simplu incapabilă de
 conștiință și că este, așadar, de natură elementară, că nu există
 niciun motiv să li se acorde acestora o natură psihică, dacă nu suntem
 cumva adepții ideii filosofice că toate procesele vieții sunt ori-
 cum de natură psihică. Împotriva acestei supoziții greu dovedibile
 se poate obiecta mai cu seamă că ea lărgeste peste măsură concep-
 tul de psihic și interpretează astfel procesul vieții într-un sens ce nu
 este neapărat susținut prin fapte. Conceptele prea ample se dezvă-
 luie de regulă a fi niște instrumente neadecvate, pentru că sunt prea
 vagi și nebulose. De aceea am propus utilizarea conceptului psihi-
 cului numai în acea sferă unde se poate demonstra că o voință mai
 este capabilă să modifice procesul reflexiv, respectiv instinctiv. În
 acest sens trebuie să trimit cititorul la articolul meu „Spiritul psi-
 hologiei“ („Der Geist der Psychologie“) ¹ în care am abordat mai
 îndeaproape această definiție a psihicului.

Baza somatică a Eului constă, după cum am arătat, din factori 4
 conștienți și inconștienți. Același lucru este valabil și pentru baza
 psihică: pe de o parte, Eul se bazează pe *întregul câmp al conștiinței*,
 pe de altă parte, pe *totalitatea conținuturilor inconștiente*. Acestea
 se împart în trei grupe: în primul rând conținuturile temporar

1 *Eranos-Jahrbuch*, 1946.

subliminale, adică reproductibile în mod arbitrar (memoria), în al doilea rând cele reproductibile în mod nearbitrar, inconștiente, și în al treilea rând cele absolut incapabile de conștiință. Grupa a doua poate fi dedusă din apariția unor pătrunderi spontane ale conținuturilor subliminale în conștiință. Grupa a treia este ipotetică, adică ea este o concluzie logică din faptele ce fundamentează grupa a doua: căci ea cuprinde acele conținuturi care *încă nu* au pătruns în conștiință și, respectiv, nici nu vor pătrunde vreodată.

- 5 Dacă am spus mai sus că Eul se *bazează* pe întregul câmp al conștiinței, nu înțeleg prin aceasta că se *compune* din el. Dacă ar fi așa, nu ar putea fi deloc deosebit de câmpul conștiinței. El este însă numai punctul de referință al acestuia, întemeiat și delimitat prin factorul somatic descris mai sus.
- 6 Eul este, indiferent de relativa necunoaștere și neconștiență a bazelor sale, un factor al conștiinței *par excellence*. Ba el este chiar o achiziție empirică a existenței individuale. El se ivește, din câte se pare, mai întâi din ciocnirea factorului somatic cu mediul înconjurător și, odată prezent ca subiect, se dezvoltă din alte ciocniri cu lumea înconjurătoare, ca și cu lumea interioară.
- 7 În ciuda razei atât de mari de acțiune a bazelor sale, Eul nu este mai mult și nu este nici mai puțin decât conștiința însăși. Ca factor al conștiinței, Eul ar putea fi descris în totalitate, cel puțin teoretic, ceea ce nu ne-ar oferi însă mai mult decât o imagine a *personalității conștiente*, din care lipsesc toate trăsăturile necunoscute, respectiv inconștiente, subiectului. Dar imaginea totală a personalității ar trebui să le cuprindă. O descriere exhaustivă a personalității este însă pur și simplu imposibilă, chiar și teoretic, întrucât cota-parte inconștientă nu poate fi sesizată. Iar aceasta nu este, după cum ne-o arată cu prisosință experiența, nicidecum lipsită de importanță; dimpotrivă, anumite calități adesea de-a dreptul decisive sunt inconștiente și pot fi observate numai de către cei din jur, respectiv deseori pot fi detectate doar anevoie, cu dibăcie și artificii.
- 8 Fenomenul total al personalității nu coincide, în mod evident, cu Eul, așadar cu personalitatea conștientă, ci formează o dimensiune ce trebuie deosebită de Eu. O astfel de necesitate se impune

desigur numai pentru o psihologie care abordează realitatea inconștientului. Pentru aceasta însă, o asemenea distincție este de cea mai mare însemnătate. Chiar și în practica juridică are importanță dacă anumite stări de fapt psihice sunt conștiente sau inconștiente, de exemplu, pentru aprecierea responsabilității.

De aceea am propus să desemnăm personalitatea totală care există, care însă nu este în întregime sesizabilă, ca fiind *Sinele*. Eul este, conform definiției, subordonat Sinelui și se comportă față de el aidoma unei părți față de întreg. El are în raza de acțiune a câmpului conștiinței — cum se spune — *libertate de voință*. Prin acest termen nu înțeleg ceva filosofic, ci mă refer la faptul psihologic atotcunoscut al așa-numitei libere decizii, respectiv al sentimentului subiectiv de libertate. Însă după cum libertatea noastră de voință se lovește de necesitățile mediului, așa își găsește ea și limitele dincolo de câmpul conștiinței în lumea interioară subiectivă, adică acolo unde intră în conflict cu realitățile Sinelui. Așa cum ne îmboldesc și ne îngrădesc împrejurări exterioare, așa se comportă și Sinele față de Eu ca un *dat obiectiv*, la care libertatea voinței noastre nu poate pur și simplu să modifice ceva. Este fapt cunoscut că Eul nu numai că nu poate face nimic contra Sinelui, ci chiar este asimilat prin laturi inconștiente ale personalității, aflate în dezvoltare, și transformat în mare măsură.

Stă în natura lucrurilor că nu putem da o altă descriere generală a Eului decât una formală. Orice alt mod de a privi lucrurile ar trebui să țină cont de *individualitate*, care este proprie Eului, ca o însușire principală a sa. Deși numeroasele elemente care compun acest factor complex sunt pretutindeni aceleași în sine, ele variază totuși la infinit în ceea ce privește claritatea, nuanțarea lor emoțională și dimensiunea lor. Rezultatul compunerii lor, adică tocmai Eul, este de aceea, într-atât cât se poate constata acest lucru, o unicitate individuală, care își rămâne șieși într-o câtva identică. Această durabilitate este relativă, căci în anumite cazuri pot apărea transformări profunde ale personalității. Astfel de transformări nu sunt nicidecum întotdeauna patologice, ci pot fi și condiționate de evoluție și de aceea intră în sfera normalului.

- 11 Ca punct de referință al câmpului conștiinței, Eul este subiectul tuturor *activităților de adaptare*, în cazul în care acestea sunt îndeplinite de voință. Eul joacă deci un rol semnificativ în economia psihică. Poziția sa aici este importantă în măsura în care prejudecata că Eul ar fi centrul personalității sau câmpul conștiinței ar fi psihicul în genere nu duce deloc lipsă de motivări bune. Dacă facem abstracție de indicațiile pe care le întâlnim la LEIBNIZ, KANT, SCHELLING și SCHOPENHAUER și de proiectele filosofice ale lui CARUS și VON HARTMANN, atunci abia psihologia mai recentă este cea care a dezvăluit de la sfârșitul secolului al XIX-lea încoace cu ajutorul metodei sale inductive bazele conștiinței și a dovedit empiric existența unui psihic exterior conștiinței. Odată cu această descoperire poziția până atunci absolută a Eului s-a relativizat, adică el își menține, ce-i drept, caracteristica de centru al câmpului conștiinței, însă ca punct central al personalității a devenit problematic. El participă într-adevăr la aceasta, dar nu este totul. După cum am menționat deja, e de-a dreptul imposibil să apreciem cât de mare sau de mică este participarea lui sau, cu alte cuvinte, cât de liber sau de dependent este el de condițiile psihicului exterior conștiinței. Putem doar să spunem că libertatea sa este îngărdită iar dependența sa este dovedită într-o privință adesea decisivă. Din experiența mea, am face bine să nu subapreciem dependența de inconștient. Desigur, nu trebuie să le spunem așa ceva celor care deja supraapreciază importanța inconștientului. Un anumit criteriu pentru măsura corectă ni-l dau consecințele psihice ale unei aprecieri incorecte, asupra cărora vom reveni mai jos.
- 12 Am împărțit mai înainte inconștientul din punctul de vedere al psihologiei conștiinței în trei grupe; din punctul de vedere al psihologiei personalității rezultă în schimb o împărțire în două, și anume un psihic exterior conștiinței, ale cărui conținuturi sunt caracterizate ca *personale*, și unul ale cărui conținuturi sunt caracterizate ca *impersonale*, respectiv *colective*. Prima grupă se referă la conținuturile care reprezintă părți componente integrante ale personalității individuale și de aceea ar putea la fel de bine să fie și conștiente; cealaltă desemnează un fel de *condiție sau bază* general

existentă, de obicei identică cu sine însăși, a *psihicului*. Acest enunț nu constituie, firește, mai mult decât o ipoteză, la care suntem însă presați să ajungem datorită particularității materialului empiric, făcând complet abstracție de marea probabilitate că asemănarea generală a proceselor psihice la toți indivizii trebuie să aibă la temelie o legitate la fel de generală și deci impersonală, și anume exact așa cum instinctul care devine manifest la individ înseamnă numai un fenomen parțial al unei baze instinctuale generale.

II UMBRA

- ¹³ Conținuturile inconștientului personal sunt achiziții ale vieții individuale, cele ale inconștientului colectiv sunt în schimb *arhetipuri* existente permanent și *a priori*. Am tratat altundeva relațiile acestora din urmă cu instinctele.¹ Dintre arhetipuri sunt cel mai clar caracterizate empiric acelea care influențează, respectiv tulbură cel mai frecvent și intens Eul. Acestea sunt *umbra*, *anima* și *animus*.² Figura cel mai ușor accesibilă experienței este umbra, căci natura sa poate fi dedusă în mare parte din conținuturile inconștientului personal. O excepție de la această regulă constituie numai acele cazuri mai rare în care însușirile pozitive ale personalității sunt refulate și ca atare Eul joacă un rol esențial negativ, adică nefavorabil.
- ¹⁴ Umbra este o problemă morală care reprezintă o provocare la adresa întregului personalității Eului, căci nimeni nu poate să realizeze umbra fără o risipă considerabilă de decizie morală, odată ce la această realizare este vorba de a recunoaște că aspectele sumbre ale personalității există cu adevărat. Acest fapt este baza indispensabilă a oricărui fel de cunoaștere de sine și de aceea întâmpină de regulă o rezistență considerabilă. Dacă autocunoașterea reprezintă

¹ *Instinct și inconștient; Reflecții teoretice despre esența psihicului.*

² Conținutul acestui Capitol și al următorului a rezultat dintr-o prelegere ținută de mine în 1948 în cadrul Asociației Elvețiene pentru Psihologie Practică la Zürich. Ea a apărut în *Wiener Zeitschrift für Nervenheilkunde und deren Grenzgebiete*, I/4 (1948).

o măsură psihoterapeutică, atunci ea înseamnă adesea o muncă istovitoare care se poate întinde pe o perioadă îndelungată.

O cercetare mai îndeaproape a trăsăturilor de caracter sumbre ¹⁵ și a elementelor de inferioritate alcătuiind umbra arată că acestea au o natură emoțională, respectiv o anumită autonomie și sunt, prin urmare, de un tip obsedant sau — mai bine zis — posesiv. Căci emoția nu este o activitate, ci un eveniment care i se întâmplă cuiva. Afectele se formează de regulă în locurile cu cea mai mică adaptabilitate și evidențiază în același timp motivul adaptării diminuate, mai precis o anumită inferioritate și existența unui nivel cât de cât mai scăzut al personalității. Pe acest plan mai de jos, cu emoțiile sale de-abia sau deloc controlate, ne comportăm mai mult sau mai puțin ca un primitiv care nu este numai o victimă lipsită de voință a afectelor lui, ci dă și dovada unei mari incapacități de apreciere morală.

În vreme ce umbra se poate într-o câțiva încadra, cu înțelegere și ¹⁶ bunăvoință, în personalitatea conștientă, există totuși, așa cum o arată experiența, anumite trăsături care opun cu încăpățănare rezistență controlului moral și se dovedesc a fi, ca să zicem așa, neinfluențabile. De regulă, aceste rezistențe sunt legate de *proiecții*, care nu sunt recunoscute ca atare și a căror recunoaștere înseamnă o performanță morală dincolo de dimensiunile obișnuite. În timp ce trăsăturile proprii umbrei pot fi recunoscute fără prea mare efort ca aparținând personalității, aici eșuează atât înțelegerea, cât și voința, căci temeiul emoției pare să se găsească fără nicio urmă de îndoială la *celălalt*. Pentru observatorul obiectiv poate fi oricât de evident că este vorba de proiecții; există însă numai un minim de speranță ca acestea să fie sesizate de subiect. Trebuie să fim conștienți că s-ar putea și ca uneori să nu avem dreptate, pentru a fi dispuși să desprindem de obiect proiecțiile accentuate emoțional.

Să presupunem acum că la un anumit individ nu există niciun ¹⁷ fel de tendință de a sesiza proiecțiile. Atunci factorul care formează proiecțiile are libertate de acțiune și poate, dacă chiar are un scop, să și-l realizeze, respectiv să inducă starea consecventă caracteristică eficacității sale. Cel care proiectează nu este, după cum se

știe, subiectul conștient, ci inconștientul. *Deci proiecția nu o facem, ci o găsim ca atare.* Rezultatul proiecțiilor este o *izolare a subiectului* față de mediu prin aceea că în locul unei relații reale cu acesta există doar una iluzorie. Proiecțiile transformă mediul înconjurător în chipul propriu, dar într-unul necunoscut. Ele duc de aceea în ultimul rând la o stare autoerotică sau autistă, visându-se o lume a cărei realitate rămâne însă de neatins. Acel „sentiment d'incomplétude“ care rezultă de aici și simțământul și mai grav de sterilitate se explică, la rândul lor, prin proiecție ca o rea-voință a celor din jur, și cu ajutorul acestui *circulus vitiosus* izolarea este amplificată. Cu cât sunt intercalate mai multe proiecții între subiect și mediu, cu atât mai greu îi este Eului să își intuiască iluziile. Un pacient în vârstă de 45 de ani, care suferea de la 20 de ani de nevroză obsesională, fiind din cauza ei total izolat de lume, mi-a spus: „Doar nu aş putea admite vreodată că mi-am irosit cei mai buni 25 de ani ai vieții mele!“

¹⁸ Este adesea tragic să vezi în ce mod transparent un om își ratează viața sa și o strică și pe a altora, dar nu poate înțelege pentru nimic în lume în ce măsură întreaga tragedie pornește chiar de la el și este tot mereu realimentată și reîntreținută de el însuși. Conștiința sa sigur nu o face, căci ea se lamentează și blestemă din cauza unei lumi infidele care se tot retrage în depărtări tot mai mari. Este mai degrabă un factor inconștient, care țese iluziile ce învăluie lumea și pe sine. Urzeala țintește în fapt spre un cocon în care subiectul este cuprins în final.

¹⁹ Ne-ar fi la îndemână să presupunem acum că acele proiecții care nu se pot dezlega decât cu cea mai mare dificultate sau mai întâi nu se pot dezlega chiar deloc țin tot de domeniul umbrei, adică de latura negativă a propriei personalități. Însă de la un anumit punct încolo această presupunere devine imposibilă, căci simbolurile care apar atunci nu indică spre același sex, ci spre cel opus, la bărbat spre femeie și invers. Ca sursă a proiecțiilor nu mai figurează deci umbra de același sex, ci sexul opus. Aici întâlnim *animusul* femeii și *anima* bărbatului, două arhetipuri ce își corespund reciproc, a căror autonomie și inconștiență explică îndărătnicia proiec-

Umbra

țiilor lor. E-adevărat că umbra este și un motiv cunoscut din mitologie, dar în măsura în care ea reprezintă în primul rând inconștientul personal și de aceea, în ceea ce privește conținuturile sale, este ușor capabilă de conștiință, ea se deosebește tocmai prin capacitatea sa mai mare de pătrundere și realizare de *animus* și *anima* care sunt considerabil mai departe de conștiință și astfel nu sunt percepute decât rareori sau deloc în condiții obișnuite. Umbra poate fi lesne înțeleasă cu ajutorul a puțină autocritică, dacă este de natură personală. Acolo însă unde intră în discuție ca arhetip întâmpinăm aceleași dificultăți ca și la *animus* și *anima*; cu alte cuvinte, este de domeniul posibilului să recunoaștem ceea ce este relativ rău în natura sa, în timp ce reprezintă o experiență pe cât de rară, pe atât de zguduitoare să te uiți în ochii răului absolut.

III

SYZYGY*: ANIMUS ȘI ANIMA

20 Ce este, așadar, acest factor care formează proiecțiile? Răsăritul îl numește „torcătoarea”¹ sau maja, dansatoarea ce creează iluzia. Dacă nu am ști-o de mult din simbolistica onirică, atunci această interpretare răsăriteană ne-ar duce pe urmele corecte: ceea ce învăluie, ceea ce cuprinde și înghite trimite incontestabil la *mamă*², adică la relația fiului cu adevărata mamă, cu imagoul ei și cu femeia care urmează să-i devină mamă. Erosul său este pasiv aidoma celui al unui copil: el speră să fie prins, absorbit, înfășurat și înghițit. El caută întru câțva orbita ocrotitoare, hrănitoare a mamei, starea de sugar lipsită de orice griji, în care lumea din jur vine la el și chiar îi dă cu de-a sila porția de fericire. Nu-i deci de mirare că lumea reală piere pentru el.

21 Dacă dramatizăm această stare, așa cum o face de regulă inconștientul, atunci vedem pe scena psihologică un om care trăiește retrospectiv, care își caută copilăria și mama și se refugiază de lumea rece și rea ce nu vrea deloc să îl înțeleagă. Nu arareori vedem lângă

* *Syzygy* este un termen de origine greacă, ce se aplică tuturor perechilor de contrarii când aceștia sunt concepuți ca un cuplu, fie în conjuncție, fie în opoziție. (*N.t.*)

1 ROUSSELLE, *Seelische Führung im lebenden Taoismus*, Planșa I, pp. 150 și 170: ROUSSELLE numește torcătoarea „sufletul animal”. O vorbă spune: „Torcătoarea pune în mișcare” (*loc. cit.*). Eu am definit *anima* ca personificare a inconștientului.

2 „Mama” nu este înțeles aici și în cele ce urmează literal, ci ca simbol pentru tot ceea ce acționează ca „mamă”.

băiețel o mamă căreia nici nu pare să-i treacă prin gând să-l lase pe fiul ei să devină bărbat și care, preocupată neobosit și jertfindu-se mereu, nu trece cu vederea nimic ce ar putea împiedica fiul să devină bărbat și să se căsătorească. Vedem complotul tainic dintre mamă și fiu și cum se ajută unul pe altul ca să înșele viața.

Unde zace aici vina? La mamă, la fiu? Probabil la amândoi. Nă- 22
zuița neîmplinită a fiului după viață și lume trebuie luată în serios. El ar dori să atingă ceea ce este real, să îmbrățișeze pământul și să facă să rodească ogorul lumii. El își ia însă numai câte un avânt nerăbdător, căci amintirea tainică a faptului că lumea și fericirea le poți primi și pe tavă — și anume de la mamă — îi paralizează atât forța de înfruntare, cât și rezistența. Porțiunea de lume pe care, ca orice om, o tot întâlnește din când în când nu este niciodată cea perfect corectă, căci ea nu se dă, nu este prevenitoare, are un comportament fragil, vrea să fie cucerită și nu se supune decât puterii. Ea ridică pretenții asupra bărbăției bărbatului, asupra ardorii sale și mai cu seamă asupra curajului și forței sale decizionale care poate să arunce întregul om pe talerul balanței. Pentru aceasta el ar avea nevoie de un Eros necredincios, unul care și-a uitat mama și își poate face sieși rău, părăsind-o pe prima iubită a vieții sale. Prevăzând această cutezanță gravă, mama lui l-a învățat cu grijă virtutea fidelității, a dăruirii, a loialității, pentru a-l feri de breșa morală amenințătoare care este legată de cutezanța în viață. El le-a învățat cât se poate de bine și îi rămâne credincios mamei, producându-i poate astfel cea mai mare grijă (de exemplu dacă, pentru a o cinsti pe ea, el va avea manifestări homosexuale) și concomitent mulțumirea ei inconștientă, mitică. Întrucât cu această din urmă relație se împlinește arhetipul pe cât de străvechi, pe atât de sacru al cununiei dintre mamă și fiu. Ce are de oferit, la urma urmei, realitatea banală cu oficiile ei de stare civilă, salariile ei lunare, chiriile, dobânzile ei etc. ce ar putea alcătui un pandant la acei fiori mistici ai *hieros gamos*? la acea femeie stelară, urmărită de balaur? la acele incertitudini evlavioase care învăluie cununia mielului?

Pe această treaptă a mitului care redă pesemne cel mai bine 23
esența inconștientului colectiv, mama este bătrână și tânără, Demeter